

De ontwikkeling van gedragsstoornissen

Leonieke Boendermaker

Juli 2008

Nederlands Jeugdinstituut
Infolijn t (030) 230 65 64
e infojeugd@nji.nl
i www.nji.nl

Uit longitudinaal onderzoek is bekend hoe gedragsstoornissen zich kunnen ontwikkelen. Zo is duidelijk geworden dat chronische en ernstige gedragsstoornissen vooral voorkomen bij jeugdigen die al op jonge leeftijd, in de vóórschoolse periode, agressief zijn en probleemgedrag vertonen. Uit onderzoek blijkt dat agressie op verschillende leeftijden een zeer stabiel gegeven is, vergelijkbaar met de stabiliteit van intelligentie (zie Verhulst, Donker en Hofstra, 2001). Vroege starters ontwikkelen zich vaak tot plegers van een grote verscheidenheid aan ernstige, gewelddadige delicten. Kinderen bij wie de gedragsstoornissen pas later, aan het einde van de lagere of het begin van de middelbare school, duidelijk worden, plegen meestal minder ernstige delicten, bijvoorbeeld diefstal, in combinatie met andere antisociale gedragingen zoals liegen, spijbelen en druggebruik. Lang niet alle jonge kinderen met probleemgedrag ontwikkelen zich echter tot problematische adolescenten en volwassenen. Veel hangt af van de aanwezigheid van risicofactoren en beschermende factoren. (Zie Farrington, 1995; Loeber, 1990, 1997, Loeber & Le Blanc, 1990).

Ontwikkelingspaden

Los van risicofactoren en beschermende factoren kan bepaald gedrag op zich weer een aanzet vormen tot de volgende stap in de problematische gedragsontwikkeling. In de literatuur zijn diverse beschrijvingen te vinden van ontwikkelingspaden bij gedragsproblemen.

Van peuter tot adolescent

Patterson, Reid en Dishion (1992) onderscheiden vier stadia in de ontwikkeling van antisociaal gedrag. Het *coercive family process*, het proces waarin gezinsleden onderling bij elkaar bepaald gedrag afdwingen, vormt het eerste stadium. Zo zal een overactief, prikkelbaar en impulsief kind bij de ouders minder positieve en meer negatieve reacties oproepen (Groenendaal & Van Yperen, 1994; Moffit, 1997). Kinderen leren in zo'n geval al op jonge leeftijd dat ze door negatief gedrag, zoals zeuren, schreeuwen, slaan en driftbuien, hun zin kunnen krijgen. Niet alleen het kind, maar ook de ouders kunnen na verloop van tijd alleen nog maar op een negatieve manier bepaald gedrag afdwingen.

In het tweede stadium gebruikt het kind het negatieve en afdwingende gedrag dat hij thuis geleerd heeft ook op school en in het contact met leeftijdgenootjes. Kinderen die dergelijk gedrag vertonen zijn niet erg geliefd bij leeftijdgenootjes. Net als thuis proberen deze kinderen ook op school de eisen die aan hen worden gesteld te ontwijken door dwingend gedrag. Dat betekent dat ze zich op school ongedurig gedragen, een slechte leerhouding hebben en langzamerhand steeds meer problemen krijgen. Ze gaan de school mijden, wisselen regelmatig van school en gaan steeds vaker spijbelen.

In het derde stadium, meestal zo rond het einde van de basisschool, zoekt het kind aansluiting bij deviante vrienden die hetzelfde gedrag vertonen. De ouders hebben op dat moment veel controle over het kind verloren. Zij weten niet waar hun kind is, wat het doet en hoe het gaat. Ze laten het over aan diens eigen verantwoordelijkheid. Bij het omgaan met deviante vrienden hoort druggebruik, spijbelen, delicten plegen en oppositioneel-opstandig gedrag.

In het laatste stadium groeien de antisociale adolescenten volgens Patterson, Reid en Dishion (1992) uit tot *career anti-social adults*, volwassenen die meestal werkloos zijn, een laag inkomen hebben, slecht gehuisvest zijn en vaak relatieproblemen en contacten met politie en justitie hebben. Ook zijn hun contacten met vrienden, burens en familie slecht, hebben ze gezondheidsproblemen en zijn ze betrokken bij ongevallen. Het antisociale gedrag uit hun jeugd is structureel geworden.

Lang niet alle jeugdigen doorlopen alle vier de stadia; voor een aanzienlijke groep is het probleemgedrag tijdelijk.

Tijdelijk of chronisch

Moffit (1993) onderscheidt twee verschillende ontwikkelingstrajecten: antisociaal gedrag dat levenslang doorgaat - *life-course-persistent* - en antisociaal gedrag dat *adolescence-limited* is; dat beperkt blijft tot de adolescentie. Haar hypothese is dat jongeren die in de adolescentie beginnen met het plegen van delicten en ander probleemgedrag vooral aangetrokken worden door de zelfstandigheid en onafhankelijkheid van leeftijdgenoten die al vroeg problematisch gedrag vertonen. Deze late starters voelen zich nog zo verbonden met ouders, school en verdere omgeving dat zij op een gegeven moment weer kunnen stoppen met het afwijkende gedrag. In die zin is probleemgedrag en delinquentie tijdens de adolescentie voor een grote groep jongeren een soort van hedendaagse overgangsrite naar de volwassenheid.

Drie ontwikkelingspaden bij jongens

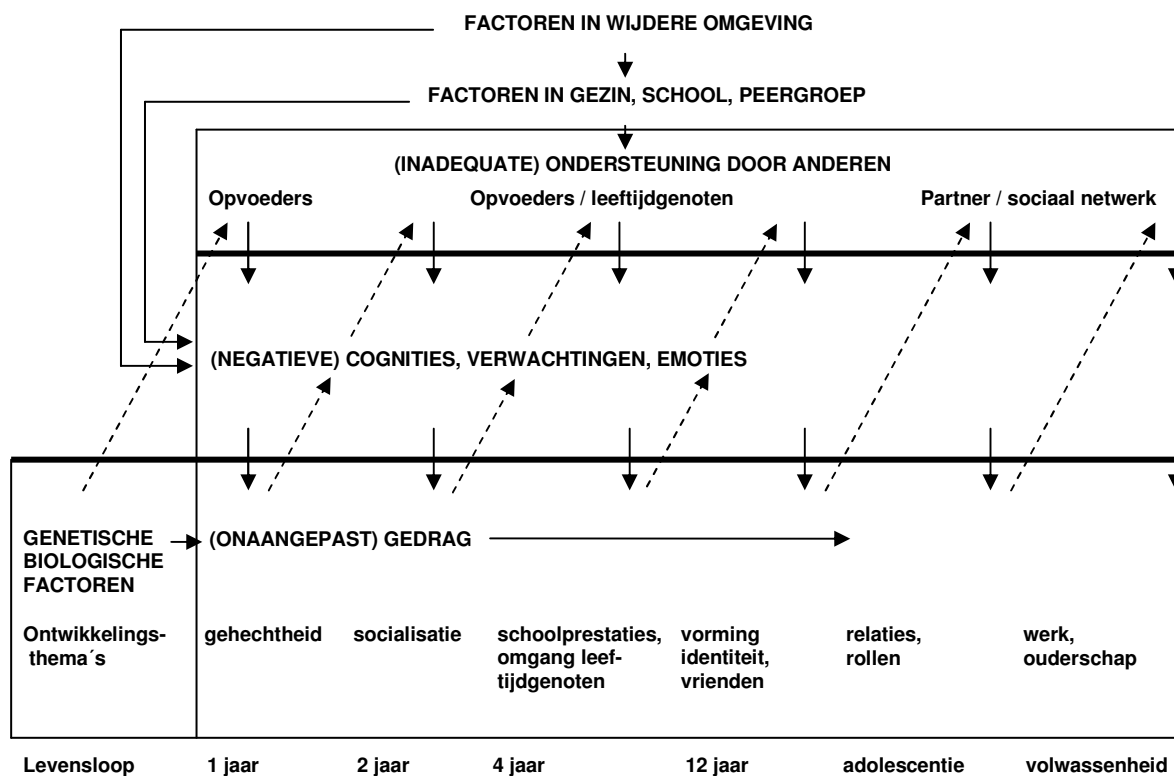
Loeber en Hay (2004) beschrijven drie ontwikkelingspaden voor gedragsproblemen en delinquentie bij jongens: een open pad, een gesloten pad en een autoriteit-conflictpad tot delinquentie. Het open pad begint met agressie op jonge leeftijd en eindigt met gewelddadige criminaliteit op oudere leeftijd. Het gesloten pad begint met vergrijpen als winkeldiefstal, liegen en vandalisme en eindigt met serieuze delinquentie zoals fraude, inbraak en ernstige diefstal. Het autoriteit-conflictpad begint met tegendraadsheid in de vroege kindertijd en leidt –via gedrag als weglopen en spijbelen- al op jonge leeftijd tot delinquent gedrag.

De genoemde ontwikkelingspaden zijn weliswaar gebaseerd op onderzoek, maar ze zijn vooral beschrijvend van aard. Ze geven weer hoe de ontwikkeling verloopt, maar geven er geen verklaring van volgens een onderliggend theoretisch model. Een globaal ontwikkelingsmodel is te vinden in figuur 1.

Meer informatie over dit model is te vinden in het artikel *Oorzaken en achtergronden van een problematische ontwikkeling* van H. Meij en L. Boendermaker. Dit artikel is te downloaden van www.nji.nl/gedragsstoornissen.

Figuur 1. Veronderstelde factoren en processen bij het ontstaan en de ontwikkeling van gedragsproblemen

Geraadpleegde literatuur

Farrington, D.P. (1995). The development of offending and antisocial behaviour from childhood: key findings from the Cambridge study on delinquent development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36, 929-964.

Groenendaal, J.H.A. & Yperen T.A. van (1994). *Beschermende en bedreigende factoren*. In Rispeus e.a. (1994). Preventie van psychosociale problemen bij kinderen en jeugdigen. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Loeber, R. (1990). Development and risk factors of juvenile antisocial behavior and delinquency. *Clinical Psychology Review*, 10, 1-41.

Loeber, R. (1997). *Ontwikkelingspaden en risicopatronen voor ernstige jeugddelinquentie en hun relevantie voor interventies: nooit te vroeg ven nooit te laat*. Rede, uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar ontwikkelingspsychopathologie aan de faculteit der psychologie en pedagogiek. Amsterdam: Vrije Unisversiteit.

Loeber, R. & Le Blanc, M. (1990). Towards a developmental criminology. In M. Tonry & N. Morris (red.), *Crime and Justice: A Review of Research*, vol. 12 (pp. 375-473). Chicago: university of Chicago Press.

Loeber, R. & Hay, D.F. (2004). Key issues in the development of aggression and violence from childhood to early adulthood. *Annual Review of Psychology*, 48, 371-410.

Moffitt, T. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: a developmental taxonomy. *Psychological Review*, 4, 674-701.

Patterson, G.R., Reid, J.B. & Dishion, T.J. (1992). *Antisocial boys: A Social interactional approach*. Eugene, OR: Castalia.

Verhulst, F.C., Donker, A.G. & M.B. Hofstra (2001). De ontwikkeling van antisociaal gedrag. In: R. Loeber, N.W. Slot & J.A. Sergeant (red). *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie*.